

Amit érzünk, és amit nem

VISSZHANG - LVIII. évfolyam, 26. szám, 2014. június 27.

Marosán György meglehetősen bonyolult közgazdasági összefüggéseket is rendkívül egyszerűen tud elmagyarázni (*Patrimoniális kapitalizmus vagy szabad verseny szocializmus?*, *ÉS*, 2014/23., jún. 6.), amelyekhez természetesen hozzáteszi saját elméletét is. Ezúttal a joggal népszerű Thomas Piketty tanait ismerteti és toldja meg azzal, miképpen kellene – természetesen a sokat keresők rovására – az egyedek indulási lehetőségeit kiegyenlíteni (a progresszívan kivetett adóból támogatni az alacsonyabb jövedelműek iskoláztatását). Nekem sem a többkulcsos szja, sem pedig az örökösödési adó nem fájna (bár nem vagyok biztos abban, hogy nemzettársaim többsége is így gondolkodik), viszont nem hiszem, hogy ez hozná el a Kánaánt, és az alapproblémára megoldást jelentene. Túl azon, hogy szabad verseny soha sem létezett, az emberi cselekvés értékmérője továbbra is a pénz maradna, célja a profitmaximalizálás, és nem az ember valódi szükségletei (túltermelés, túlfogyasztás, elhízás, presztízsfogyasztás stb.).

Thomas Piketty, a Paris School of Economics tanára azt mutatta ki, hogy az elmúlt évezred folyamán a jövedelmi különbségek nőttek (a csökkenés és stagnálás a XX. században csak kivétel volt, amely erősíti a szabályt). Ebből a szerző azt a következtetést vonja le, hogy a társadalmi különbségek nőttek. Szerintem téved.

Nem hiszem ugyanis, hogy akkora feszültséget okoz, ha valaki, aki csak zsíros kenyeret engedhet meg magának, azt látja, hogy a másik kaviáros kenyeret lakmározik. Még akkor sem, ha tudja, hogy az olyan különleges (fekete) kaviár, amely annyiba kerül, mint az ő féléves keresete. Mi ennek a közgazdasági tartalma?

1. Gossen törvényeit ismerve tudjuk, hogy a szükségletek kielégítése során a többletfogyasztás okozta élvezet (határhaszna) csökken. Magyarul: ha három napja nem ettem, ölni is képes vagyok egy szelet kenyérért, de ha jól belaktam paprikás krumplival, nem izgat fel semmilyen drága ételritkaság. Hogy ne csak természetes szükséglet kielégítéséről beszéljünk: hasonló a helyzet a gépjárművekkel is. Amíg még a Lada is elérhetetlen volt a többségnek a szocializmusban, álomnak számított az Alfa Romeo. Olyannyira, hogy sokan ezért disszidáltak. Ma, amikor egy alapjárgány némelyek kéthavi fizetéséből megvásárolható, senki sem Alfa Romeóról álmodik. Persze megcsodáljuk a megfizethetetlenül drága sportkocsikat, és irigykedve nézünk a benne pöffeszkedőkre, de olyan sokat nem változtatnánk az életstílusunkon (lakhelyünkön) azért, hogy ilyet birtokoljunk. És akkor megint lépünk egyet: a lakhely (shelter) felé. Aközött, hogy valaki az anyósával lakik egy szobában, vagy párjával önállóan egy olcsó bérű garzonban, leírhatatlanul óriási a különbség. Majdhogynem egy élet. Igen, ez jó mértékegység. Mert mindenki a fél életét odaadná az önállóságért, vagy fordítva fogalmazva: ha az anyósával kell laknia, élete fele tönkrement. Azért is sokat adnék, ha nem egy szobánk lenne a nejemmel, hanem kettő, mert így az otthon töltött percek értéke megsokszorozódna (például meccset nézhetnék a tévében, vagy akkor aludhatnék, amikor akarok, illetve vissza is vonulhatnék, ha bánatos vagyok stb.). A harmadik szobának is örülnék természetesen, de azért már nem áldoznék annyit, nem beszélve a negyedikről, ötödikről. Így, ha arról hallok, hogy Janukovicsnak, a megbukott ukrán elnöknek száz szobája volt, irigylem ugyan, de nem sokat tennék érte. Ennyit a gazdagság (nagyobb jövedelem, illetve az általa megszerezhető vagyon, illetve az ezáltal lehetővé váló nagyobb fogyasztás megítéléséről, amely, mint látjuk, degresszív). Azaz a másnál meglátott vagy megfigyelt fogyasztás (naturáliában mérve) és a bennünk kiváltott irigység (amely ugyebár abból származik, hogy mennyire élveznénk, ha mi is azt fogyaszthatnánk) függvénye lekonyul.

2. És akkor ugorjunk át a másik oldalra, hogy ez a nagyobb fogyasztás mibe kerül. Merthogy itten éppen az

ellenkezőjét látjuk. Minél extrább a kínálat, annál többbe kerül. Mert egy aranyóra használati értéke nem a – minden bizonnyal ugyanolyan pontos – tömegcikk kvarcóra ezerszerese, pedig a pénzben kifejezett ára bizony annyi. A hatszobás luxuslakás ára nem háromszor kétszobás ár, hanem annál jóval több. A kaviár természetesen nem azért drágább, mert több kalóriát tartalmaz, mint a tyúktojás, hanem mert ritkább. A Bentley Brooklands nem azért kerül 346 850 euróba, mert annyi az előállítási költsége, hanem azért, mert attól, aki ilyet akar, többet el lehet kérni. Mert többet keres. Olyan sokat, hogy fedezni tudja az alapvető szükségleteit, és utána marad egy csomó pénze, amelynek kiadására már nem annyira érzékeny. És minél több a pénze, annál érzéktelenebb lesz az árakra. De minthogy már mindene megvan, csak újabb, egyre magasabb szintű, szofisztikáltabb, ritkább, nehezebben hozzáférhetőbb tárgyak, szolgáltatások keltik fel érdeklődését, és az eladók ennek tudatában az árat is úgy (az egekben) határozzák meg. Úgy szokták mondani, hogy a valóságtól elrugaszkodva. Ahogyan a kereslet is a valóságtól egyre (exponenciálisan) távolodik. A fogyasztói árak tartósan az előállításukhoz szükséges erőforrások (főleg a ráfordított munkaerő) ára körül mozognak. De a kereslet és kínálat általi eltérítés már exponenciális. Létezik tehát egy irreális piac, ahol horribilis összegekért horribilis áruk cserélnek gazdát. Ez tőlünk, normális emberektől persze távol áll, de mégis foglalkoznunk kell vele – ha közgazdászok vagyunk. Merthogy a GDP-statisztikákba ugyanúgy bekerül, mint a mi termelésünk (fogyasztásunk), és mert az erre kiadott forintokat (dollárokat) Piketty ugyanúgy számolja, mintha kenyérre mennének. Másképpen fogalmazva: hiába keres valaki tízszer annyit, mint én, ha neki az a mániája, hogy a pénzt, amit havonta kap, beledobja a Dunába. Persze, erre mondhatjuk, hogy olyan hobbyja van, ami nagyon drága, és nekem még nagyon sokat kell fejlődöm, hogy ezt megengedhessem magamnak. Tehát a gazdagok hiába gazdagodnak, ha pénzüket nem vagy csak nagyon nem hatékonyan tudják elkölteni, azzal lényeges előnyt életmódban, életörömben ma már nem tudnak szerezni maguknak.

3. Összegezés. Ha tehát az egész fogyasztást (illetve az erre költött jövedelmeket) az annak fejlődésére inkább megfelelő koordinátarendszerben, mondjuk tízes alapú logaritmussal számoljuk, a tízszeres különbség egy egység lesz. Ezt nevezném valódi, használati értékben is megmutatkozó különbségnek. Tekintve azonban az első pontban kifejtett degresszivitást, egy egységnyi elmozdulás alig érezhető, hatása egyre csökken, tart a nullához.

Magas jövedelemmel azonban nemcsak anyagi javakhoz lehet jutni, hanem hatalomhoz is. Amelyet ráadásul arra lehet felhasználni, hogy ismét kedvező helyzetbe kerüljünk az újraelosztás során. Marosánnak abban igaza van, hogy ez a veszélyesebb tendencia, és ezt még kevésbé érzik polgártársaink.